

JAETUT EMPAATTISET TUNTEET KIRJALLISUUSPIIRISSÄ

Liisa Voutilainen, Helsingin yliopisto,
Valtiotieteellinen tiedekunta

Kaunokirjallisuuden lukeminen on liitetty empatiakykyyn. Tässä artikkelissa kysyn, miten kirjallisuuden herättämät empaattiset tunteet ilmenevät kirjallisuuden sosiaalisessa vastaanotossa. Tutkimuksen aineistona on yhteisöllisessä asuinkorttelissa järjestetyn kirjallisuuspiirin kokoontumisten (4) videonauhoitukset ja menetelmänä keskustelunanalyysi. Kuvaan kolmea vuorovaikutuksellista keinoa, jolla kirjan henkilöihin kohdistuvaa empatiaa jaetaan ryhmässä: piiriläisten kannanottoja, kirjallisuuspiirin vetäjän ymmärrysehdokkaita sekä topikaalisia siirtymiä kirjan ulkopuoliseen maailmaan. Tutkimus ehdottaa, että yksilön tunteiden tavoin myös empatiaa voidaan ilmaista ja jakaa kollektiivisesti. Tutkimuksen tulokset tukevat aiemmassa tutkimuksessa kuvattua kirjallisuuspiirin keskustelujen institutionaalista luonnetta toisaalta analyttisen puheen ja toisaalta oman lukukokemuksen ja kirjan ulkopuolisen maailman kuvailun vaihteluna.

Avainsanat: empatia, keskustelunanalyysi, kirjallisuuspiiri, vuorovaikutus

1 JOHDANTO

Kaunokirjallisuuden lukemisella ajatellaan olevan empatiakykyä kasvattava vaikutus (Keen, 2007). Yhteydelle kirjallisuuden ja empatian välillä on löydetty näyttöä myös empiirisessä tutkimuksessa (Djickic, Oatley & Moldoveanu, 2013; Mar, Oatley & Peterson, 2009). Vaikka kirjojen lukeminen assosioituu yleensä yksinoloon, se ei ole ainoa tapa lukea, vaan kirjallisuuden herättämistä tunteista ja ajatuksista keskustellaan usein muiden kanssa

(Long, 2003, s. 8). Tässä artikkelissa kysyn, miten kirjallisuuden herättämät empaattiset tunteet ilmenevät kirjallisuuden sosiaalisessa vastaanotossa. Erityinen sosiaalinen konteksti, jossa kirjallisuuden herättämät tunnereaktiot tulevat sanoitetuiksi ja jaetuiksi, on kirjallisuuspiirissä tapahtuva keskustelu. Tutkimuskohteenani on, miten eräissä yhteisöllisessä asuinkorttelissa järjestetyssä kirjallisuuspiirissä jaettiin keskusteltavana olevan kirjan herättämiä empaattisia tunteita. Tutkimuk-

Kirjoittajan yhteystiedot:

Liisa Voutilainen

liisa.voutilainen@helsinki.fi

sen kohteena ovat vuorovaikutuksen keinot, joilla empatia kirjan henkilöitä kohtaan tulee jaetuksi yhteisenä kokemuksena. Tutkimusmenetelmäni on keskustelunanalyysi.

Aiempi tutkimus on osoittanut, että tunteiden jakaminen ryhmätilanteissa tuottaa yhteisöllisyyttä ja positiivista energiaa osallistujien välille (Collins, 2004; Salmela, 2014). Kollektiivisesti jaetut tunteet kohdistuvat samalla tavalla samaan objektiin ja osallistujat ovat tietoisia tästä tunteen jaetusta laadusta (Salmela, 2014). Kokeellisessa psykologisessa tutkimuksessa fysiologisten tunnereaktioiden tартtumista samassa fyysisessä tilassa olevien välillä on selitetty automaattisella ilmeiden ja liikkeiden peilaamisella (Hatfield, Cacioppo & Rapson, 2003). Tunteiden jakaminen ryhmätilanteissa tuottaa siis fysiologista ja behavioraalista synkronoitumista osallistujien välillä. On esitetty, että tällainen tunnekokemusten jakaminen ja siitä syntyvä sosiaalinen yhteys on yksi perustavanlaatuisista motiiveista ihmisten väliselle kommunikaatiolle (Tommasello, 2008).

Kirjallisuus on yksi kulttuurin muodoista, jotka kuvaavat ja herättävät tunteita ja joiden kautta rakentuu tunneyhteisöjä (Rossi, 2018). Taiteen, esimerkiksi kirjallisuuden, kautta esiin pääsevät myös sellaiset negatiiviset ja ahdistavat tunteet, joita arkielämässä saatetaan piilotella tai naamioida muuksi (Rossi, 2018). Taiteen kuvaamat tunteet kytkeytyvät myös taidekokemuksen herättämiin esteettisiin tunteisiin (Rossi, 2018; Menninghaus ym., 2017). Esteettisen mielihyvän ja liikituksen tunteen on todettu yhdistyvän erityisesti surun ja inhon kaltaisiin negatiivisiin tunteisiin (Menninghaus ym., 2017).

Tässä artikkelissa keskityn empatiaan jaettuna tunteena. Klassisen määritelmän

mukaan empatia on kykyä ymmärtää toisen sisäistä kokemusta ikään kuin omaansa, ilman että unohtaa erillisyytensä tästä toisesta ihmisestä (Rogers, 1957, ks. myös Herlin & Visapää, 2011, s. 11). Esimerkiksi psykoterapian kliinisessä kirjallisuudessa empatian ilmaisemista on kuvattu psykoterapeutin tapana heijastaa vuorovaikutuksessa potilaalle tämän kuvaama kokemus sellaisena kuin potilas on sen itse kuvannut (esim. Tähtkä, 1996). Empiirisessä keskustelunanalyttisessä psykoterapiatutkimuksessa on kuvattu empatian ilmaisujen muotona esimerkiksi formulaatioita (joissa psykoterapeutti uudelleenmuotoilee potilaan kokemuksen sellaisena kuin on sen kuullut) ja ekstensioita (joissa psykoterapeutti jatkaa potilaan kokemuksen kuvausta ikään kuin potilaan äänellä puhuen) (Vehviläinen, 2003; Voutilainen, Peräkylä & Ruusuvuori 2010; Weiste & Peräkylä, 2013, ks. myös Heritage, 2011; Kupetz, 2014). Toisin kuin psykoterapiassa, kirjallisuuspöörissä empatian kohteena ei yleensä ole suoraan kukaan paikallaolijoista, vaan fiktiivinen henkilö. Kirjallisuuspöörissä, kuten muissakin ryhmätilanteissa, mahdollistuu kuitenkin empatian yhteissäätely (vrt. Beebe & Lachman, 2003) ja siten myös lukukokemukseen liittyvien tunteiden jakaminen. Tässä artikkelissa tarkastelen, miten kirjallisuuspöörin jäsenet kuvaavat empaattisesti kirjan henkilöiden kokemusta ja millaisin konkreettisin keinoin nämä empatian ilmaisut tulevat jaetuiksi yhteisinä empaattisina tunteina.

2 KIRJALLISUUSPIIRI INSTITUUTIONA JA VUOROVAIKUTUSTILANTEENA

Suvi Aholan (2013, s. 124) mukaan kirjallisuuspöörissä on kyse yhtäältä harrastuksesta,

jonka halutaan avartavan, kasvattavan ja sivistävän ja toisaalta turvallisesta ja nautittavasta yhdessäolosta. Ahola liittää lukupiirit ”keski-
luokan kulttuuritahtoon” ja samalla myös uudenlaiseen yhteisöllisyyteen, jossa yhteisöt ja yhdessäolon muodot määrittyvät esteettisesti (Maffesoli, 1995), samoin kuin esimerkiksi kuoroissa ja kaupunkiosatapahtumissa. Tarkoituksena on luoda tunnetta siitä, että yksilö on osa yhteisöä, jonka piirissä jaetut kokemukset ovat voimakkaampia kuin yksityiset kokemukset. (Ahola, 2013, s. 125; Maffesoli, 1995.) Ahola kuvaa lukupiirejä nykyajalle tyypilliseksi, vapaaehtoisuuteen ja viihtymiseen perustuviksi ”kevytyhteisöiksi”, jotka kuitenkin muodostavat usein pitkäaikaisia yhteisöjä, joihin sitoudutaan vahvasti (Ahola, 2013, s. 171).

Ahola kuvaa lukupiirien yhteisöllistä lukemista Boothin (1988) koduktio-käsitteen kautta. Koduktio on vertaaminen aiemmin luettuun ja koettuun. Aholan tekemässä kyselytutkimuksessa lukupiiriläiset vertasivat kirjoja tekijän muihin teoksiin, muihin kirjoihin ja taideteoksiin, omaan elämäänsä ja ympäröivään todellisuuteen ja historiaan (Ahola 2013, s. 144–145). Ahola kuvaa havainnoivan tutkimuksen kautta myös lukupiirien keskustelua. Sille oli ominaista kolme elementtiä: arvottaminen, analyysi ja rönsyily kirjan ulkopuoliseen maailmaan. Aholan tutkimien lukupiirien painotukset vaihtelivat, joissain piireissä arvostettiin analyttistä kirjallista keskustelua, kun taas toisissa tärkeimpänä pidettiin kirjan peilaamista henkilökohtaiseen elämään ja terapeuttista keskustelua. Lukupiirien jäsenten välinen tuttuus ja turvallinen tunnelma lisäsivät sekä arvottamista että rönsyilyä etenkin henkilökohtaisen elämän ja omien kokemusten

suuntaan. Kirjan ulkopuolisesta maailmasta puhumista ei siis pidetä lähtökohtaisesti lukupiiriin kuulumattomana, vaan ennemminkin asiaankuuluvana rönsyilynä. (Ahola, 2013, s. 172.)

Samansuuntaisia havaintoja on tehty brittiläisessä kyselytutkimuksessa lukupiireistä: kirjan inspiroimana piireissä puhuttiin niin henkilökohtaisista asioista kuin yleismaailmallisista kysymyksistä (Hartley, 2002, s. 90). Monet vastaajista toivat esiin, että he eivät halua kirjallisuuspiiriin tuntuvan opiskelulta, vaan lukemisen ja keskustelun on tarkoitus tuottaa iloa (Hartley 2002, s. 101). ”Ei-akateemisuus” saattoi olla osa lukupiirin tapaa määritellä itsensä (Hartley 2002, s. 138). Mahdollisuutta samaistua kirjan henkilöihin pidettiin tärkeänä, samoin kuin kirjailijan osoittamaa empatiaa henkilöitään kohtaan (Hartley 2002, 132–134). Lukijoiden halu samaistua kirjan henkilöihin oli keskeinen havainto myös amerikkalaisessa etnografisessa tutkimuksessa kirjallisuuspiireistä (Long, 2003). Toisin kuin akateemisessa keskustelussa, kirjallisuuspiirissä tulkintoja kirjasta voi perustella omilla kokemuksilla ja kirjallisuus limittyy lukijoiden henkilökohtaiseen elämään. Toisaalta kirjallisuuspiireissä voidaan harjoittaa myös analyttistä otetta luettuihin kirjoihin. (Long, 2003; Ahola, 2013.)

Aiemmassa keskusteluanalyttisessä tutkimuksessa kirjallisuuspiirien vuorovaikutusta on tutkittu siitä näkökulmasta, miten piiriläiset esittävät tulkintoja kirjasta niin, että ne tulevat esitettyiksi järkeenkäyvänä ja valideina (Peplow, 2011; Peplow ym., 2016). Aiempi keskusteluanalyttinen tutkimus muunlaisista ryhmätilanteista on käsitellyt esimerkiksi puheenvuoron vaihtumista (”AA-kierroksia”, joissa osallistujat käyttävät vuorollaan pu-

heenvuoron) ja kertomisen käytäntöjä (esim. Arminen, 1998; Halonen, 2002; Nissi, 2010; Logren, Ruusuvoori & Laitinen, 2019; Fasulo & Pino, 2016). Näissä tutkimuksissa on osoitettu, että ryhmän osallistujat viittaavat edellisiin puhujiin ja linkittävät puhuessaan oman kokemuksensa edellisten puhujien kokemukseen ja siten orientoituvat kokemusten jakamiseen ja ryhmän yhteisöllisyyteen. Toisaalta aiemmassa tutkimuksessa on näytetty myös tapoja, joilla ryhmän vuorovaikutus (akateemisessa seminaarissa) voi olla passiivista jäykkien institutionaalisten roolien ja niihin kytkeytyvän vuorottelujäsennyksen takia (Svinhufvud, 2015).

Tämän artikkelin kontribuutio suhteessa aiempaan tutkimukseen on yhdistää ryhmätilanteiden keskustelunanalyttinen tutkimus ja keskustelunanalyttinen empatian ilmaisemisen keinojen tutkimus (vrt. Logren, Ruusuvoori & Laitinen, 2019). Samalla tutkimus tarjoaa uutta tietoa lukupiirien luonteesta sosiaalisena instituutiona, erityisesti osallistujien tunnekokemusten jakamisen näkökulmasta.

3 AINEISTO JA MENETELMÄ

Tutkimuksen aineistona on neljä kokoon-tumista yhteisöllisessä asuinkorttelissa järjestetystä kirjallisuuspöytästä (yhteensä 4h). Kokoonotukset on videonauhoitettu kolmella kameralla. Osallistujien määrä vaihteli neljällä kokoonotumisella 10–6:n välillä. Osallistujat istuivat pöydän ympärillä piirissä. Osallistujilla oli kirja mukanaan, mutta tässä artikkelissa olevissa katkelmissa kirjaa fyysisenä artefaktina käytetään vain yhdessä katkelmassa kirjallisuuspöydän vetäjän lukiessa katkelman kirjasta.

Aineiston analyysiin käytin keskustelunanalyttistä menetelmää (Sidnell & Stivers, 2012; Stevanovic & Lindholm, 2018). Keskustelunanalyysissä kuvataan vuorovaikutuksen jäsentymistä sekventiaalisesti, eli puheenvuorojen välisinä suhteina (Schegloff, 2007). Puhetta ja ei-verbaalista ilmaisua tutkitaan toimintana, jonka kautta osallistujat rakentavat jaettua ymmärrystä siitä, mitä vuorovaikutuksessa on meneillään (esimerkiksi orientoituen institutionaaliin tehtäviin ja rooleihin) (Heritage, 1996). Keskustelunanalyysi on luonteeltaan aineistolähtöistä: tutkittava ilmiö paikallistetaan yleensä ilman lähtöoletuksia tapahtuvan ns. motivoimattoman havainnoinnin kautta, mistä edetään ilmiön variaation kuvaukseen (Peräkylä, 2004).

Aineistolähtöisessä analyysissä löysin kolme tapaa, joilla kirjallisuuspöytäiset jakavat empatian ilmaisuja kirjan henkilöitä kohtaan: kirjallisuuspöytäisten samanmieliset kannanotot, kirjallisuuspöydän vetäjän ymmärryshedokkaat sekä topikaaliset siirtymät kirjan ulkopuoliseen maailmaan. Nämä kolme empatian jakamisen keinoa kytkeytyvät aineistolleni ominaiseen vuorottelukäytäntöön, jossa on paljon pitkiä puheenvuoroja ja sisällön kierrättämistä ennen puheenvuoron vaihtumista. Kuvaan seuraavassa näitä kolmea tapaa aineistoesimerkein. Litteraateissa on käytetty Gail Jeffersonin kehittämää merkintätapaa (Hepburn & Bolden, 2012). Olen myös merkinnyt litteraateihin puhujan katseen analysoimieni vuorojen siirtymän mahdollistavissa kohdissa (Sacks, Schegloff & Jefferson, 1974; Harjunpää, Mondada & Svinhufvud 2019). Muilta osin litteraateissa ei ole mukana katseita, ilmeitä ja eleitä, mutta olen ottanut ne analyysissä huomioon videonauhan perusteella.

4 KIRJALLISUUSPIIRILÄISTEN KANNANOTOT

Kirjallisuuspöytäkirjassa osoitettiin toistuvasti empaattisia tunteita kirjan henkilöitä kohtaan. Empatiaa ilmaisevat kannanotot olivat tyypillisesti pidempiä, useamman vuoron rakenneyksikön (vuorottelusta ks. Sacks, Schegloff & Jefferson, 1974) puheenvuoroja. Puheenvuoron vaihtumista edelsi usein sisällön kierrättäminen (Jefferson, 1978); puhuja ilmaisi siten, että kannanotto on tullut valmiiksi ja vuoro voisi vaihtua. Kannanottoon

vastattiin yleensä jatkamalla kirjan henkilön tilanteen kuvausta toisella, samanmielisellä kannanotolla ja siten jakamalla empaattinen asennoitumistapa aiemman puhujan kanssa.

Esimerkki 1 alla on kirjallisuuspöytäkirjan tapauksesta, jossa keskusteltiin Patjim Statovcin romaanista *Kissani Jugoslavia*. Olavi ilmaisee empatiaa kirjassa kuvattua perhettä kohtaan. Ennen katkelman alkua Olavi on huomauttanut, että kirjassa kuvataan hänelle vierasta maahanmuuttajaperheen kulttuuria sisältäpäin.

Esimerkki 1

- 01 Olavi: että kertoo itse. .h
 02 [nyt pääsi niinku niinku syvemmälle siihen siis.] .hh
 03 (-) [mm mm mm]
 04 Olavi: sillä tavalla heidän elämäntapaansa .hh joka poikkeaa
 05 aika paljo suomalaisesta ja .hh ja ja tuota (.) siinä mä
 06 nyt vasta havahduin (.) .hhh sitte että (.) .thh (.) et ne
 07 vaikeudet [ku he] muuttaa Suomeen
 08 (-): [kr-khm.]
 09 Olavi: [et ku] he ovat tottuneet aivan *erilai[seen] [elä]mä[än]*.
 katsoo Eevaa -----
 10 (-): [mm.] [mm.] [mm].
 11 (-): [mm.]
 12 Olavi: .hh et et heillä on (.) *aivan (.) m-m-öh (0.2) suuria
 *katsoo Eevaa →
 13 vaikeuksia.
 14 Eeva: mm.
 15 (-): n[ii.]
 16 Olavi: [tot]utella* *Suomeen sitte.*
 ← katsoo Eevaa* *katsoo Merjaa*
 17 Merja: *nii siel oli must aika karuja ja lohduttomiaki havaintoja
 *katsoo Olavia →
 18 Eeva: m[m.]
 19 Merja: [jo]tenki niinku siitä et mitä se oikeesti on ku tulee h
 20 tulee,
 21 Eeva: mm.
 22 (0.2)
 23 Merja: toisenlaisesta kulttuurista niinku (.) tän tyyppiseen
 24 maaha[n] ku Suomiki on että tota .hh etet must semmosii
 25 (-): [mm.]

- 26 Merja: niinku, (0.2)* *hyvin lohduttomia sävyjä? (0.2) [paik]ka
← katsoo Olavia* *katsoo Eevaa →
- 27 Eeva: [mm.]
- 28 Merja: paikoin että ja* *sit miettii et ollaaks me tosiaan me
← katsoo Eevaa* *kiertää nopeasti katseellaan piirin
- 29 tosiaan Enäin niinku jotenki (.) mt kamalia että? .hhf*
ympäri -----*
- 30 Anitta: mm?
- 31 Merja: *että tota,*
katsoo Anittaa
- 32 Anitta: (-)

Katkelman alussa Olavi siirtyy kuvaamaan, miten hän kirjaa lukiessaan havahtui vaikeuksiin, joita kirjan henkilöt kohtasivat maahanmuuttajina Suomessa (rivit 5–9). Olavi kuvaa lukukokemustaan (”pääsi niinku syvemmälle siihen”, r. 2 ja ”havahduin sitte että”, r. 6) ja osoittaa tunnistavansa kirjan henkilöiden kokemukset vaikeiksi (”heidän elämäntapaansa joka poikkeaa aika paljo suomalaisesta” (r. 4–5); ”he ovat tottuneet aivan erilaiseen elämään” (r. 9); ”vaikeudet” (r. 7). Näin hän ilmaisee suhtautuvansa empaattisesti kirjan henkilöiden kokemuksiin. Olavi myös ilmaisee muuttaneensa suhtautumistapaansa kirjan lukemisen myötä (”vasta havahduin”, r. 6). Rivin 2 nollapersoonamuotoilu tarjoaa lukukokemuksen muille tunnistettavana (Laitinen, 1995).

Tämä kannanotto vastaanotetaan piirissä dialogipartikkelilla ”mm” (r. 3, 10, 11), joka osoittaa paitsi samaistumista Olavin kannanottoon myös sitä, että piiriläiset ovat asettuneet vastaanottajan rooliin ja orientoituvat Olavin vuoroon keskeneräisenä. Siirtymän (vuoron vaihtumisen) mahdollistavan kohdan lähestyessä (r. 9) Olavi katsoo piirin vetäjää Eevaa, osoittaen katseellaan mahdollisuutta vuoron vaihtumiseen (Ruusuvuori 2016). Kun Eeva tai muut piiriläiset eivät ota pidempää puheenvuoroa, Olavi jatkaa pu-

heenvuoroaan (r. 12–14 ja 16) kierrättämällä aiemman puheenvuoronsa sisältöä (vaikeus sopeutua kulttuurierojen takia). Vuoro sisältää jälleen empaattista kuvausta kirjan henkilöiden tilanteesta (”totutella Suomeen”, r. 16; ”aivan suuria vaikeuksia”; r. 12–13). Siirtymän mahdollistavan kohdan lähestyessä Olavi katsoo Merjaa (joka mahdollisesti vastasi Olavin vuoroon rivillä 15). Tämän jälkeen Merja ottaa puheenvuoron (r.17) *Nii*-alkuisella vuorollaan, osoittaen samanmielisyyttä (Sorjonen, 2001). Merja jatkaa viittaamalla kirjasta välittyviin karuihin ja lohduttomiin kuvauksiin ja jatkaa kirjan henkilöiden tilannetta kuvaavalla kannanotolla, joka on samansisältöinen Olavin aiemman kuvauksen kanssa (r. 17, 19–20), 23–24). Merja merkitsee vuoronsa omaksi mielipiteekseen (”must”, r. 17) ja kuvailee kirjan havaintoja ja sävyjä *karuiksi* ja *lohduttomiksi* (r. 17). Kirjallisuuspiirin vetäjä Eeva ottaa tämän vuoron vastaan dialogipartikkelilla ”mm” (r. 18, 21). Siirtymän mahdollistavan kohdan lähestyessä (r. 24) Merja katsoo Olavia. Kun Olavi tai muut piiriläiset eivät ota puheenvuoroa, Merja jatkaa vuoroaan aiemmin esiintuomaansa lohduttomuuden kierrättämisellä (r. 24, 26) ja että-loppuisella vuorollaan, joka tuo esiin aiemmin esitetyn väitteen (lohduttomuus) perusteita ja hakee näin vuoron vaihtumista

(Koivisto, 2011). Tässä vuorossa Merja kuvaa Olavin aiemman vuoron tavoin muutosta suhtautumistavassaan (”ollaanks me *tosiaan*”, r. 28). Siirtymän mahdollistavassa kohdassa rivillä 26 Merja katsoo Eevaa. Rivien 28 ja 29 aikana Merjan katse kiertää osallistujien välillä. Siirtymän mahdollistavassa kohdassa rivillä 30 Merja katsoo Anittaa, joka ottaa lyhyen vuoron rivillä 32. Katkelmassa näytetyn keskustelun jälkeen Merja siirtää näkökulman kirjan ulkopuoliseen maailmaan.

Tässä esimerkissä Olavi ja Merja siis jakoivat empaattisen suhtautumistavan kirjan henkilöihin niin, että Merja vastasi Olavin empatiaa ilmaisevaan kannanottoon samanmielisellä kannanotolla. Merjan kannanoton ilmaukset (*karuja, lohduuttomia, hyvin lohduuttomia*) ovat vahvempia kuin Olavin kannanotossa (*vaikeudet ja aivan suuria vaikeuksia*), mikä on tyyppistä samanmielisille toisille kannanotoille (Pomerantz 1984). Tässä samanmielinen kannanotto ei kuitenkaan seurannut heti ensimmäisen siirtymän mahdollistavan kohdan jälkeen, vaan vasta Olavin alettua kierrättää kannanottonsa sisältöä.

Esimerkissä empatian jakaminen tapahtui kirjan arvioimisen yhteydessä ja empatian kohteena oli ensisijaisesti kirjan henkilö. Osallistujien tavassa ilmaista empatiaa oli kuitenkin myös viittauksia kirjan ulkopuoliseen todellisuuteen. Olavin *he*-pronomini viittaa tiettyyn etniseen ihmisryhmään tosielämässä (r. 2, 4–5). Lausekkeella *heidän elämäntapansa* Olavi vertaa etnisen ryhmän elämäntapaa suomalaisen elämäntapaan. Viittaus kirjan ulkopuoliseen maailmaan on myös Merjan vuorossa (r. 19–20, 22–24). Merja merkitsee tämän viittauksen sanalla *oikeesti* sekä käyttämällä vuoron muotoilussa nollapersoonaa (*mitä se oikeesti on ku Ø tulee*), joka ei nimeä, kuka tulee, vaan viittaa tilanteeseen yleisellä tasolla (Suomalainen & Varjo, 2020, s. 109). Myöhemmin Merja vertaa kirjan tapahtumia tosielämään (r. 28–29). Tässä kannanotot kohdistuivat kuitenkin pääasiassa kirjaan ja osallistujien lukukokemukseen. Käsittelen myöhemmin tässä artikkelissa kannanottoja, jotka kohdistuvat ensisijaisesti ulkomaailmaan.

Seuraava katkelma näyttää toisen esimerkin empatian ilmaisun jakamisesta samanmielisellä kannanotolla. Katkelma alkaa piirin vetäjän Eevan topikalisoitussa kirjassa kuvatun häpeän.

Esimerkki 2

01 Eeva: tässähän tosiaan sitä häpeää, (0.4) on kuvattu [hyvi]nki
 02 Kaisa: [mm.]
 03 Eeva: paljon täs[sä r]omaanissa ja (0.2) siteeraisin vain
 04 Kaisa: [mm]
 05 Eeva: tästä (0.2) yhen pienen (.) katkelman että, (0.6) .hhhhh
 06 kuinka tämä Bekim kuvaa että (.) kun olin (0.2) lapsi niin
 07 ensimmäinen tunnistamani tunne oli häpeä,
 08 Merja: m[m.]
 09 Eeva: [kun] vanhempani kysyivät ajo-ohjeita huonolla suomen

10 kielellä vajosin takapenkillä niin pieneksi ettei kukaan
 11 nähnyt minua ja häpesin silmät päästäni? h
 12 *[ja niin edelleen] et*(.) tavallaan sitä (0.2) häpeä (0.6)
 katsoo Merjaa -----

13 Merja: [m mm.]
 14 Eeva: ja ulkopuolisuuden (.) kokemusta, (0.6) paljon on kuvattu
 15 ja, (0.8) sitä kuinka ei tavallaan kuulu oikeastaan enää
 16 sinne (.) vanhaan koti*[maahan eikä uuteen kotimaahan?]*
 katsoo Merjaa -----

17 Merja: *[nii sitä kuvattiin]
 *katsoo Eevaa →

18 must hyvin [joten]ki siinä sitä tunnetta että .hh että et
 19 Eeva: [joo.]
 20 Merja: et sä et tosiaan oo enää niinku sen vanhan yhteiskunnan
 21 jäsen [mut] sä et oo niinku uuteenkaan vielä .nhhh mt
 22 Eeva: [mm.]
 23 Merja: päässy sisään että että tota et ne jotenki ne tunteet oli
 24 must hirveen käsinkosketeltavia sii[nä e]ttä,
 25 Eeva: [joo.]
 26 Merja: .hhh niinku kautta linjan. (.) [(niin ni),]*
 ← katsoo Eevaa*

27 Anitta: [.th niin] ja se että
 28 niinku .hh et eihän kyse oo pelkästään siitä et muutetaan
 29 yhestä maasta toiseen maahan [vaan se ni]inku että se
 30 (Merja): [ei (-).]
 31 Anitta: sota. (0.2) [et siel tapahtuu niinku hirveitä asioita]
 32 Merja: [nii nii mm,]
 33 Anitta: [siellä entises *kotimaassa. .hh]*et et se sehän must tuli
 katsoo Annaa

34 Merja: [nii mm mm.]
 35 Anitta: kans to[s niin]ku hyvin et just se [isä]
 36 Merja: [nii.] [mm.]
 37 (.)
 38 Anitta: [perheenisä jotenki] niinku seuras koko ajan vaan mitä
 39 Merja: [mm.]
 40 Anitta: siel tapa[htuu ja ei niinku] tavallaan,
 41 (-): [mm mmmmm.]
 42 (0.4)
 43 Anitta: et se se niinku katse oli koko ajan sinne? (.)
 44 *[toiseen maahan?]* .hhh
 katsoo Annaa

45 Merja: [mm mm.]
 46 (-): mm.
 47 Anitta: ja (.) tavallaan niinkun molempien vanhempien katse oli
 48 jotenki *menneisyyteen.* (.) kun taas lapset katto sit
 katsoo Jukkaa.

- 49 niinku tulevai*suutteen.
*katsoo Eevaa →
- 50 (-): mm.
- 51 Anitta: ihan eri t[avalla?]*
← katsoo Eevaa*
- 52 (-): [mm] mm.
- 53 Merja: .th ja sit must jotenki se kääntyy niinku sit myös et
54 tavallaan että se niinku perheen äitiki sit alko
55 pikkuh[iljaa n]iinku kääntyy (0.2) .th [sit] sinne niinku
56 Anitta: [mmm.] [mm.]
- 57 Merja: (.) uuteen (.) uuteen elämään ja [u-] tai
58 uudentyypiseen
- 59 (Eeva): [mm]
- 60 Merja: elmään päin että [tota.]
- 61 (Eeva): [mmm.]

Eeva siteeraa katkelman alussa kirjan henkilön kuvausta häpeästä. Tämän jälkeen hän tekee kannanoton kirjasta (r. 12, 13), jonka yhteydessä hän kuvaa henkilön häpeän ja ulkopuolisuuden kokemusta uudessa kotimaassa (r. 14–16). Eevan käyttämä nollapersoonamuotoilu tarjoaa kirjan henkilön kokemuksen muille tunnistettavana (Laitinen, 1995). Vuoron aikana Eevan katse kiertää osallistujien välillä. Vuoron lähestyessä siirtymän mahdollistavaa kohtaa, Merja ottaa vuoron ja jatkaa samansisältöisellä kannanotolla kuin Eeva aiempaan (r. 17–18). Tämä vuoro on nii-alkuinen ja siten ilmaisee samanmielisyyttä (Sorjonen, 2001). Merjan vuoro on kannanotto kirjan tavasta kuvata ulkopuolisuuden tunnetta. (r. 18, 20–21). Kirjan arvioimisen yhteydessä Merja ilmaisee empaattista suhtautumistapaa kirjan henkilöitä kohtaan kuvaamalla kirjan henkilöiden kokemusta uuden ja vanhan yhteiskunnan välissä. Merjan käyttämä yksikön 2. persoonan avoin viittaus (r. 18, 20, 21) tarjoaa kokemuksen muille tunnistettavana (Suomalainen, 2018). Siirtymän mahdollistavassa kohdassa rivillä 23 Merja katsoo Eevaa. Merja jatkaa vuoroaan kierrättämällä aiempaa vuoronsa sisältöä

(positiivinen arvio kirjasta). Tämä että-loppuinen vuoron rakenneyksikkö hakee vuoron vaihtumista (Koivisto, 2011) (r. 23–24). Siirtymän mahdollistavassa kohdassa (r. 23) Merja katsoo Eevaa. Kun kukaan piiriläisistä ei ota pidempää vuoroa, Merja jatkaa vielä lisäämällä vuoroonsa laajennoksen (*niinku kautta linjan*) (r. 26), katsoen Eevaa. Tämän jälkeen Anitta jatkaa samanmielisellä kannanotolla, joka tuo uutta sisältöä Merjan kuvaukseen maahanmuuttajaperheen kokemuksesta (entisessä kotimaassa tapahtuvat kauheat asiat). Tässäkin kannanotto on nii-alkuinen (r. 27) ja ilmaisee empatiaa kirjan henkilöitä kohtaan kirjan arvioimisen yhteydessä. Vuoron aikana Anittan katse kiertää osallistujien välillä, päätyen siirtymän mahdollistavassa kohdassa (r. 49) Eevaan. Merja vastaa Anittan kuvaukseen dialogipartikkeleilla ja lopulta kuvausta jatkavalla, osittain erimielisellä vuorolla (r. 53–55, 57–58, 60). Kuten edellisessä esimerkissä, tässäkin kirjan henkilöihin kohdistuva empatia sisältää viittauksen myös kirjan ulkopuoliseen maailmaan (pakolaisen kokemukseen vanhan ja uuden kotimaan välillä). Puheen ensisijaisena referenttinä on kuitenkin kirja ja ensisijaisena toimintona kirjan arvioiminen.

Nämä kaksi esimerkkiä näyttävät, miten empaattista suhtautumistapaa ilmaistiin ja jaettiin kirjasta tehtyjen kannanottojen yhteydessä. Näille empaattisille kannanotoille annettiin kirjallisuuspiirissä paljon vuorovaikutuksellista tilaa. Piiriläiset ottivat ilmaisan vastaan dialogipartikkelein ja vuoro vaihtui vasta puhujan alkaessa kierrättää sisältöä. Tällaisella rauhallisella vuoron vaihtumisen tahdilla on yhtymäkohtia psykoterapiaan (vrt. Koivisto & Voutilainen, 2016). Pitkät empaattiset puheenvuorot tuottivat piiriin rauhallisen ja analyttisen tunnelman, jossa kirjan herättämiä tunteita sanallistetaan, mutta niiden ilmaisut ovat maltillisia.

5 KIRJALLISUUSPIIRIN VETÄJÄN YMMÄRRYSEHDOKKAAT

Toinen empatian ilmaisujen jakamisen tapa aineistossa oli kirjallisuuspiirin vetäjän vuo-

rot, jotka asettuivat ymmärrysehdokkaiksi piiriläisten empaattisille kannanotoille. Nämä puheenvuorot muistuttivat niiden tekemän vuorovaikutuksellisen työn kannalta psykoterapiatutkimuksessa kuvattuja formulaatioita ja ekstensioita, joissa psykoterapeutti uudelleenmuotoilee tai jatkaa asiakkaan kuvausta kokemuksestaan (Vehviläinen, 2003; Voutilainen, Peräkylä & Ruusuvuori, 2010; Weiste & Peräkylä, 2013; Weiste, Voutilainen & Peräkylä, 2016, ks. myös Logren, Ruusuvuori & Laitinen, 2019). Edellä kuvattuihin samanimielisiin kannanottoihin verrattuna nämä puheenvuorot vastaavat paikallisemmin juuri edellä kuvattuun sanallistamalla tai muotoilemalla uudelleen edellisen vuoron kuvauksia. Esimerkki 3 näyttää tällaisen vastaamisen tavan. Kirjallisuuspiirissä puhutaan Marjo Niemen romaanista *Kaikkien menetysten äiti*.

Esimerkki 3

01 Merja: *et et mut #ö# siinä tosiaan niissä ensimmäisis sivuis
*katsoo Eevaa →

02 >ku mä lui mä aattelin niiku et< se- (0.5) niinku sekooko
03 hän vai sekoonko £minä [vai niikuh£? heh .h

04 Eeva: [ehheh he he

05 Merja: et jotenki se semmone niinku se ahdistavuus se oli niin,*
← katsoo Eevaa*

06 Eeva: tarttui °sillä°.

07 Merja: se- ↑ni se tarttu kyllä mun miele#stä#.

08 Eeva: joo.

09 Merja: #niinku jonku verran# et[tä et semmone=
10 Eeva: [joo.

11 Merja: =niinku .h mut et sit se sai must niiku <toisia sävyjä>
12 jotenki (.) niinkun että (0.9) tai >ehkä se oli siinä
13 sitten et se niinku< selitti tavallaa jotenki sitä et
14 #äiti ei nää# (0.6) mt että et hän on niiku yrittäny (.)
15 tai yritti hakeutua lähelle ja äiti ei #nää ja#,
16 Eeva: >joo<.

Katkelman alussa Merja kuvailee kirjan lopussa olleita lohdullisia sävyjä. Vuoro on tässäkin kannanotto kirjasta (”et siin oli sit semmosii niiku lohdullisempia sävyjä”, r. 2), jonka yhteydessä Merja ilmaisee empatiaa kuvailemalla kirjan henkilön tilannetta (r. 6–10). Puhuessaan Merja katsoo Eevaa. Siirtymän mahdollistavan kohdan lähestyessä Eeva vastaa ymmärrysehdokkaalla (r. 11, 13), joka jälleen jakaa sekä empatian kirjan henkilöä kohtaan että ilmaisee lukukokemuksen empaattista jakamista.

Näissä kahdessa esimerkissä kirjallisuuspiirin vetäjä siis jakoi piirin osallistujan ilmaisevan empatian kirjan henkilöä kohtaan. Tässä tulee näkyviin piirin osallistujien institutionaaliset roolit: kirjallisuuspiirin muut osallistujat eivät aineistossani vastanneet ymmärrysehdokkailla, vaan puheenvuorot vaihtuivat esimerkeissä 1 ja 2 kuvatulla tavalla hitaammin ja empaattista suhtautumistapaa

jaettiin samanmielisten kannanottojen yhteydessä. Kuten samanmielisten kannanottojen kohdalla, myös ymmärrysehdokkaiden kohdalla empatiaa kirjan henkilöitä kohtaan kuitenkin jaettiin kirjan arvioimisen kehyksessä.

6 TOPIKAALISET SIIRTYMÄT KIRJAN ULKOPUOLISEEN MAAILMAAN

Empatian ilmaisuja jaettiin myös siirtymällä kirjan maailmasta vastaaviin ilmiöihin kirjan ulkopuolisessa reaali maailmassa. Ulkomaailmasta tehty arvio piti sisällään myös empaattisen suhtautumistavan kirjan henkilön samantilanteeseen kirjan maailmassa. Ulkomaailmasta puhuminen mahdollisti empatian jakamisen kirjan henkilöitä kohtaan samaan tapaan kuin kirjan arvioiminen aiemmissa esimerkeissä: samanmielinen kannanotto piti sisällään myös empaattisen suhtautumistavan jakamisen.

Seuraava esimerkki näyttää, miten kirjallisuuspiirissä siirryttiin puhumaan kirjan ulkopuolisesta maailmasta. Esimerkki on jatkoa esimerkissä 1 näytetylle katkelmalle. Piirissä käsiteltiin Patjim Statovcin romaania *Kissani Jugoslavia*.

Esimerkki 5

- 01 Merja: paikoin että ja* *sit miettii et ollaaks me tosiaan me
← katsoo Eevaa* *kiertää nopeasti katseellaan piirin
02 tosiaan lnäin niinku jotenki (.) mt kamalia että? .hhf*
ympäri -----*
- 03 Anitta: mm?
- 04 Merja: *että tota,*
katsoo Anittaa
- 05 Anitta: (-)
- 06 Merja: et se ↑nii? (.) et se semmonen, (0.8) mt semmonen, (1.0)
07 et mä, (0.8) mä oo:n paljon (.) ollu Ruotsissa ja niinku
08 seurannu *tavallaan, (0.4) .th ehkä joittenki niinku
*katsoo Eevaa →

- 09 sikäl- (.) niinku (.) ruot- kantaruotsalaisten ja sitte
 10 maahanmuuttajien [suhde]tta siellä enemmän mut et tästä
 11 Eeva: [mm.]
 12 Merja: tuli must kyl niinku .hh ihan semmonen omanlaisensa, (0.6).
 13 kuva (0.6) kuva jotenki siitä et mitä se mitä se todella
 14 on ja ja ja ku meil ei niin pitkää, (0.4) perinnettä vielä
 15 oo niinku siinä et tänne tulee, (0.4) tänne tulee niinku
 16 paljon porukkaa muualta. (.) .t[hh*]
 ← katsoo Eevaa*
- 17 Eeva: [kyllä?] (0.2) .hh et
 18 vaikka toisaalta suomalaisetkin ovat (.) muuttaneet, .hh
 19 Merja: nii [nimenomaan.]
 20 Eeva: [ja meilläkin on] (.) e- evakkokokemuksia ja,
 21 Merja: kyllä.
 22 Eeva: maahanmuuttoa Ruotsiin ja,
 23 Merja: joo,
 24 Eeva: =tällasia mutta sitte usein asiat alkaa näyttäytyä vähä
 25 uudessa valossa ku niitä tarkastelee jonku, (.)
 26 Merja: nii.
 27 (2.0)
 28 Olavi: siinä on on [tämä kissa sekä käärme] esiintyy
 29 Eeva: [(-) näkökulmasta.]

Katkelman alussa Merja päättää esimerkissä 1 näytetyn kannanoton. Tämä Merjan kannanotto kirjasta kääntyy loppua kohti jo kohti ulkomaailmaa kommentoidessaan kirjan välittämää kuvaa suomalaisista (r. 1–2). Vuoron lähestyessä siirtymän mahdollistavaa kohtaa (r. 2) Merjan katse kiertää osallistujien välillä. Anitta vastaa Merjalle dialogipartikkelilla (r. 3). Kun kukaan piiriläistä ei ota pidempää vuoroa, Merja siirtyy kuvaamaan kirjan ulkopuolista reaali maailmaa. Merja vertaa omia havaintojaan Ruotsista kirjan antamaan kuvaan maahanmuuttajien elämästä Suomessa (r. 7–10, 12–16). Tämän vertailun sisällä Merja tekee kannanoton kirjasta (”tuli ihan semmonen omanlaisensa kuva”, r. 12–13) ja osoittaa empatiaa kirjan henkilöitä kohtaan

(”mitä se todella on”, r. 13–14.). Puhuessaan Merja katsoo Eevaa. Eeva vastaa Merjan vuoroon samanmielisellä vuorolla, jossa hän Merjan aiemman vuoron tapaan kuvailee eroa kirjassa kuvattujen kokemusten ja kirjan ulkopuolisessa maailmassa kulttuurisesti jaettujen kokemusten välillä (r. 17–18, 20, 22, 24–25, 29). Merjan vuoron tavoin Eeva sisällyttää vuoroonsa arvion kirjasta ja empaattisen suhtautumistavan kirjan henkilöihin (”asiat alkaa näyttäytyä vähä uudessa valossa kun niitä tarkastelee jonku näkökulmasta”, r. 24–25, 29). Merja ilmaisee vahvaa samanmielisyyttä (r. 19, 21, 23, 26). Samanmielisyyden ilmaiseminen ja empaattisen suhtautumistavan jakaminen tulee tässä siis mahdolliseksi ulkomaailmaan viittaamisen kautta.

Seuraava katkelma näyttää toisen esimerkin kirjan ulkopuoliseen maailmaan siirtymisestä. Tämäkin katkelma on *Kissani Jugoslavia* -romaanin käsittelystä.

Esimerkki 6

01 Jukka: mut sit t- ↑sanotaan ehkä se (.) mikä niinkun tietyllä
 02 tavalla niinkun (.) krhm (0.2) tässä tuli must aika hyvin
 03 niinku tavallaan tän äidin,
 04 (0.2)
 05 Merja: mm.
 06 Jukka: #ööö naisen tota,#
 07 (.)
 08 Merja: mm.
 09 Jukka: ja niiden lasten tavallaan se miten niinku maahanmuuttajat
 10 ehkä todellaki, (0.6) varsinki niinku just tämmöset jotka ei
 11 niinkun oo (.) osaa kieltä.
 12 Merja: mm.
 13 Jukka: ja niil ei oo tavallaan sitä semmosta niinkun .hh
 14 *yhtymäpintaa tavallaan niinku tähän muuhun yhteiskuntaan,
 *katsoo Eevaa →
 15 Merja: mm.
 16 (-): mm.
 17 Jukka: ni hyvin helposti niinku jopa omista lapsistaan
 18 [tavallaan] lähtee
 19 (Merja): [mm.]
 20 Jukka: nii[nkun],
 21 (Merja): [mm] mm.
 22 Jukka: erkaneen että,* (0.6) että #tota: (.) öö# siinä mielessä
 ← katsoo Eevaa*
 23 niinku aika (.) aika ka- niinku tavallaan kauhee.
 24 Merja: mm.
 25 Jukka: *[tavallaan niinku koh]tal[o että],*
 katsoo Eevaa -----
 26 (-): [mm mm mm.]
 27 (-): [mm.]
 28 Jukka: *et tavallaan (0.4) lapset oppii koulussa kielen.
 *katsoo Eevaa →
 29 Merja: mm.
 30 (Eeva): mm.
 31 Anitta: mm.
 32 Jukka: organi- ö- ö integroituu tavallaan niinku yhteiskuntaan,*
 ← katsoo Eevaa*
 33 Merja: nii.
 34 Jukka: *vanhemmat [jää] niinku sivuun.*
 katsoo Merjaa, Anittaa ja Eevaa
 35 (-): [mm.]
 36 Merja: .nhii.

Esimerkki 7 näyttää erityistapauksen kirjan ulkopuoliseen maailmaan viittaamisesta. Tässä viitataan suoraan empaattisen lukukokemuksen ja reaali maailman tapahtumien väliseen yhteyteen.

Esimerkki 7

01 Merja: *että mutta (0.2) surumielinen kyllä.
*katsoo Eevaa →

02 (-): mm.

03 (0.6)

04 Merja: mt ja sit jotenki se et .hh tavallaan se et et mitä sota ja
05 hätä ja ja kaikki semmonen tekee?

06 (-): mhmm.

07 Merja: tekee myös että,
08 (.)

09 (-): mm.

10 Merja: että tota, (1.0) ja näätämmöset valtavat niinku
11 kansainvaellukset minkä? (0.2) mitä, (0.4) jatkuvasti sit
12 on että. (0.4) ku ihmisiä niinku irrotetaan (.) juuriltaan
13 ja,*
← katsoo Eevaa*

14 (1.6)

15 Olavi: .hh joo se siinä on että .hh et että jos m-m:eillä on
16 tullu kans niinkun (.) t- tunteet pintaan [kun on] luettu

17 (-): [mmm.]

18 Olavi: sitä?.hhh mutta ajatellaan s- niitä ihmisiä [jotka] on

19 (-): [mmm.]

20 Olavi: eläny [sitä elämää .h si-] niillä se pitää olla paljon

21 (-): [mmmmmm.]

22 Olavi: *syvemällä
*katsoo Eevaa →

23 Merja: [mt sano muuta?]

24 Olavi: [vielä.]*
← katsoo Eevaa*

25 Merja: [sano muu]ta (.) nii.

26 Iris: .hh oisko tässä mitään isäpoika suhteesta (.) nehän ei
27 ollu

Katkelman alussa Merja tekee kannanoton kirjasta (”surumielinen kyllä”, r. 1), jonka yhteydessä hän kuvaa empaattisesti paitsi kirjan henkilöiden tilannetta, myös yleisemmin sotaa pakenevien ihmisten tilannetta kirjan ulkopuolisessa maailmassa (r. 4–5, 7, 10–13). Puhuessaan Merja katsoo Eevaa. Olavi vastaa Merjan vuoroon kannanotolla, jossa hän tekee eron kirjan lukemisen herättämien tunteiden ja pakolaisten kokemuksen välillä (r. 15–16, 18, 20), ilmaisten empatiaa (”ajatellaan niitä ihmisiä jotka on eläneet sitä elämää niillä se pitää olla paljon syvemmällä”, r. 18, 20, 22). Vuoronsa lopussa Olavi katsoo Eevaa (r. 22, 24). Merja vastaa Olavin vuoroon vahvalla samanmielisyydellä (r. 23, 25). Ulkomaailmaan siirtymä mahdollistaa tässäkin katkelmassa samanmielisyyden ilmaisut, joiden kautta kirjan henkilöitä kohtaan ilmaistu empatia laajenee koskemaan pakolaisten kokemusta kirjan ulkopuolisessa todellisuudessa.

8 POHDINTA

Edellä analysoidut esimerkit näyttivät käytännöllisiä vuorovaikutuksellisia keinoja, joilla aiemmassa tutkimuksessa kuvattu yhteisöllisyys ja positiivinen energia tuotetaan vuorovaikutukseen osallistujien välillä (Salmela, 2014; Rossi, 2018; Collins, 2004). Samanmielisten kannanottojen, kirjallisuuspöirin vetäjän ymmärrysehdoikkaiden sekä ulkomaailmaan viittaamiseen kautta osallistujien empaattiset tunteet tulivat jaetuiksi ja mahdollisesti kollektiivisesti koetuiksi (Hatfield ym., 2003). Tässä analysoitujen keskustelujen perusteella vaikuttaisi, että siinä missä muunkinlaiset tunteet, myös empatia voi olla luonteeltaan jaettua ja yhteisöllisyyttä tuottavaa.

Tämä tutkimus myös tukee aiemmin esitettyä hypoteesia kirjallisuuden lukemisen ja

empatian välisestä suhteesta (Keen, 2007; ks. myös Rossi, 2021): kirjallisuuspöirin jäsenet ilmaisivat myötätuntoa fiktiivistä kirjan henkilöä kohtaan ja kuvasivat myös kirjan lukemisen tuottamaa muutosta omiin suhtautumistapoihin. Kirjallisuuspöirin vuorovaikutuksella oli myös yhtymäkohta psykoterapeuttiseen vuorovaikutukseen pöirin vetäjän ymmärrysehdoikkaiden muodossa (vrt. esim. Vehviläinen, 2003). Myös kirjallisuuspöiriläisten empaattinen suhtautumistapa kirjan henkilöihin vastasi Rogersin (1957) kuvamaa empatiaa: pöiriläisten empaattiset puheenvuorot eivät olleet ”ylisamastuvia”, vaan niissä säilyi reflektiivinen etäisyys kuvattuun tunteeseen sekä selvä eronteko itsen ja kirjan henkilön välillä. Kirjaa (*Kaikkien menetysten äiti*), jossa samastuminen tuntui voimakkaana, käsiteltiin pöirissä poikkeuksellisenä (ks. myös Rossi, 2021).

Vuorovaikutuskäytäntöihin liittyvät havainnot tuovat yhden uuden näkökulman aiemman tutkimuksen rakentamaan kuvaan kirjallisuuspöiristä instituutiona. Omaa kokemusta refleктоiva puhe sekä empatian ilmaukset muistuttivat arkikeskustelua ja psykoterapiaa (esim. Heritage, 2011; Vehviläinen, 2003). Intensiteetiltään tunneilmaukset olivat kuitenkin maltillisia. Tämä ilmeni siinä, miten empatian ilmaisut rakentuivat pidemmiksi puheenvuoroiksi ja vuorot vaihtuivat vasta sisällön kierrättämisen jälkeen (esimerkit 1 ja 2). Siirtymät ulkomaailmaan (esimerkit 6-7) mahdollistivat suuremmat samanmielisyyden ilmaisut ja näissä kohdin puheenvuorot vaihtuivat tiheämpään ja tunneilmaisuus vaikutti siten voimakkaammalta. Tässä tutkimuksessa tekemäni havainnot empatian ilmaisemisen ja jakamisen keinoista tukevat aiemmassa tutkimuksessa kuvattua kirjalli-

suuspiirin keskustelujen luonnetta toisaalta analyttisen puheen ja toisaalta oman lukukokemuksen ja kirjan ulkopuolisen maailman kuvailun vaihteluna (Ahola, 2013; Hartley, 2002; Long, 2003).

Aineistoni perusteella näyttää, että kirjallisuuspiiri-instituutiolle voi olla ominaista vuorottelukäytäntö, jossa lukukokemuksen ja kirjan arvioimisen yhteydessä puhujalle annetaan paljon puheaikaa, kun taas ulkomaailmasta puhuttaessa vuorovaikutus on rytmiltään nopeampaa ja muistuttaa enemmän arkikeskustelua. On myös mahdollista, että tilanteissa, joissa kukaan piiriläisistä ei jatka kirjan arvioimista tai lukukokemuksen kuvausta, keskustelua jatketaan topikaalisella siirrolla ulkomaailmaan. Nämä kysymykset erilaisiin aiheisiin ja toimintoihin liittyvistä vuorottelun käytännöistä ja niiden mahdollisesta hierarkkisesta jäsentymisestä jäävät kuitenkin selvemmin vuorotteluun keskittyvälle jatkotutkimukselle. Kirjallisuuspiirien välillä on myös todennäköisesti eroja keskustelutyyleissä, liittyen esimerkiksi siihen, onko piirillä vetäjää (Ahola, 2013). Aineistossani osallistujat hakivat katseellaan piirin vetäjältä palautetta puheenvuoroilleen (ks. Ruusuvuori 2016). Kirjallisuuspiireissä, joissa on vetäjä, keskustelun etenemisen päävastuu annetaan mahdollisesti hänelle: vuoroja säädellään vetäjää monitoroimalla. Aineistossani kirjallisuuspiirin vetäjä Eeva ei kuitenkaan aina ottanut tätä roolia, vaan orientoitui kirjallisuuspiiriin ennemminkin keskusteluna, jossa on piiriläisille jätetään tilaa omien näkemystensä ilmaisemiseen ilman, että vetäjän tarvitsee ”validoida” niitä. Myös piirin osallistujat orientoituivat tähän tilan jättämiseen pysyttelemällä vastaanottajan rooleissa kohdissa, joissa puheenvuoro olisi voinut vaihtua. Ul-

komaailmasta puhuttaessa keskustelu muistutti rytmiltään ja intensiteetiltään enemmän arkikeskustelua, ja siinä vetäjän rooli jäi vuorottelun kannalta pienemmäksi.

Tämän tutkimuksen kohteena oleva kirjallisuuspiiri järjestettiin yhteisöllisessä asuinkorttelissa. Tutkimus tukee korttelin ideaa siitä, miten naapuruston yhteisöllisyys elää vuorovaikutuksessa. Korttelin arkkitehtuurissa suunnitellut yhteistilat mahdollistivat kirjallisuuspiirin kokoontumiset ja siten konkreettisesti tukivat korttelin asukkaiden välisen yhteisöllisyyden rakentumista. Tutkimus tarjoaa vuorovaikutustutkimuksellisen esimerkin siitä, miten yhteisöllisyys voi rakentua ryhmässä jaettujen tunnekokemusten kautta ja miten empatia voi olla myös kollektiivinen tunne. Tämä tutkimus rajautuu kuitenkin vain kirjallisuuspiirille spesifiin vuorovaikutuksen, ja yleisempi kysymys empatian luonteesta jaettuna tunteena jää jatkotutkimukselle.

KIITOKSET

Kiitos Riikka Rossille, Mikko Salmelalle, Pentti Henttoselle ja Annika Turuselle osallistumisesta tutkimuksen suunnitteluun ja aineiston keräämiseen sekä käsikirjoituksen anonyymeille arvioijille analyysiä tarkentavista havainnoista ja parannusehdotuksista.

LÄHTEET

- Ahola, S. (2013). *Lukupöirien Suomi*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, humanistinen tiedekunta.
- Arminen, I. (1998). *Therapeutic interaction: A study of mutual help in the meetings of Alcoholics Anonymous*. The Finnish Foundation for Alcohol Studies.
- Beebe, B., and Lachmann, F. (2002). *Infant research and adult treatment. Co-constructing interactions*. The Analytic Press.
- Bolden, G. B. (2003). Multiple modalities in collaborative turn sequences. *Gesture*, 3(2), 187–212.
- Collins, R. (2004). *Interaction ritual chains*. Princeton University Press.
- Djickic, M., Oatley, K. & Moldoveanu, M. (2013). Reading other minds: Effects of literature on empathy. *Scientific Study of Literature*, 3(1), 28–47.
- Fasulo, A. & Marco Pino, M. (2016). Sharing knowledge and shaping identities in healthcare interactions. *Patient Education and Counseling*, 99, 875–877.
- Goodwin, C. & Goodwin, M. H. (1987). Concurrent operations on talk. Notes on the interactive organization of assessments. *Ipra Papers in Pragmatics*, 1(1), 1–54.
- Harjunpää, K., Mondada, L. & Svinhufvud, K. (2019). Multimodaalinen litterointi. *Puhe ja kieli*, 39(3), 195–220.
- Heritage, J. (2011). Territories of knowledge, territories of experience: empathic moments in interaction. Teoksessa T. Stivers, M. Lorenza & J. Steesing (toim.) *The morality of knowing in conversation. Studies in interactional sociolinguistics* 29 (s. 159–183). Cambridge University Press.
- Heritage, J. (1996). *Harold Garfinkel ja etnometodologia*. Gaudeamus.
- Halonen, M. (2002). *Kertominen terapian välineenä. Tutkimus vuorovaikutuksesta myllyhoidon ryhmäterapiassa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hatfield E, Cacioppo J. T, Rapson R. L. (1993). Emotional contagion. *Current Directions in Psychological Science*, 2(3), 96–100.
- Hartley, J. (2002). *The reading groups book*. Oxford University Press.
- Hepburn, A. & Bolden, G.B. (2012). The conversation analytic approach to transcription. Teoksessa Sidnell, J. & Stivers, T. (toim.), *The Handbook of Conversation Analysis*, s. 57–76. Wiley Blackwell.
- Herlin, I. & Visapää, L. (2011). Mitä on empatia ja mikä sen suhde kieleen? Teoksessa I. Herlin, E. Laukkanen, M. Mäkinen, J. Salminen & L. Visapää (toim.), *Kieli ja empatia* (Kielen opissa: Nro 9).
- Jefferson, G. (1978) Sequential aspects of storytelling in conversation. Teoksessa J. Schenkein (toim.), *Studies in the organization of conversational interaction* (s. 219–248). Academic Press.
- Keen, S. (2007). *Empathy and the novel*. Oxford University Press.
- Koivisto, A. (2011) *Sanomattakin selvää? Ja, mutta ja että puheenvuoron lopussa*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, humanistinen tiedekunta.
- Koivisto, A. & Voutilainen, L. (2016). Responding to what is left implicit: Psychotherapists' formulations and understanding checks after clients' turn-final että ('that/so'). *Research on Language and Social Interaction*, 49(3), 238–257.
- Kupetz, M. (2014). Empathy displays as interactional achievements—Multimodal and sequential aspects. *Journal of Pragmatics*, 61, 4–34.
- Laitinen, L. (1995). Nollapersoona. *Virtittäjä*, 99, 337–357.

- Long, E. (2003). *Book clubs: Women and the uses of reading in everyday life*. The University of Chicago Press.
- Logren, A., Ruusuvoori, J. & Laitinen, J. (2019). Peer responses to self-disclosures in group counseling. *Text & Talk*, 39(5), 613-647.
- Maffesoli, M. 1995 (1993): *Maailman mieli. Yhteisöllisen tyylin muodoista*. Suom. Mika Määttänen. Tampere: Gaudeamus.
- Mar, R., Oatley, K. & Peterson, J. (2009). Exploring the link between reading fiction and empathy: Ruling out individual differences and examining outcomes. *Communications*, 34(4), 407-428.
- Menninghaus, W., Wagner, V., Hanich, J., Wassilwizky, E., Jacobsen, T. & Koelsch, S. (2017). The distancing-embracing model of the enjoyment of negative emotions in art reception. *Behavioral and Brain Sciences*, 40, e347.
- Nissi, R. (2010). *Totuuden jäljillä: tekstin tulkinta nuorten aikuisten raamattupiirikeskusteluissa*. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä studies in humanities, 145.
- Peplow, D. (2011). 'Oh, I've known a lot of Irish people': Reading groups and the negotiation of literary interpretation. *Language and Literature*, 20, 295-315.
- Peplow, D., Swann, J., Trimarco, P & Whitley S. (2016). *The discourse of reading groups: Integrating cognitive and sociocultural perspectives*. Routledge.
- Peräkylä, A. (2004) Conversation analysis. Teoksessa Seale, C., Silverman, D., Gubrium, J., & Gobo, G. (toim.), *Qualitative research practice*, (s. 165-179). Sage.
- Rauniomaa, M. (2007). Stance markers in spoken Finnish. *Minun mielestä* and *minusta* in assessments. Teoksessa R. Englebretson (toim.), *Stancetaking in Discourse*, s. 221-252. John Benjamins.
- Rossi, R. (2018). "Maailmanparantaja on aina epämurkka": kirjallisuudesta ja negatiivisista tunteista. *Niin & näin: filosofinen aikakauslehti*, 25(4 (99)), 45-48.
- Rossi, R. (2021). Empaattinen ahdistus romaanin tunnevaikutuksena. Tapaustutkimuksena Marjo Niemen *Kaikkien menetyksen äiti* (2017). *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain*, 18(1), 38-55.
- Ruusuvuori, J. (2016). Katse. Teoksessa M. Stevanovic & C. Lindholm (toim.), *Keskusteluanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*, (s. 47-62). Vastapaino.
- Rogers, C. R. (1957). The necessary and sufficient conditions of therapeutic personality change. *Journal of Consulting Psychology*, 21(2), 95-103.
- Sacks, H., Schegloff, E., & Jefferson, G. (1974). A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Language*, 50, 696-735.
- Salmela, M. (2014). Collective emotions as the 'glue' of group solidarity. Teoksessa A. Laitinen, & A. B. Pessi (toim.), *Solidarity: Theory and Practice* (s. 48-70). Lexington Books.
- Schegloff, E.A. (2007). *Sequence organization in interaction: A primer in conversation analysis I*. Cambridge University Press
- Sidnell, J. & Stivers, T. (toim.) *The handbook of conversation analysis*. Wiley-Blackwell.
- Sorjonen, M.-L. (2001). *Responding in conversation: A study of response particles in Finnish*. John Benjamins.
- Suomalainen, K. (2018). Sinä, konteksti ja monitulkintaisuus. Yksikön 2. persoonan viittaukset arkikeskustelussa. *Virittäjä*, 122(3), 320-355.
- Stevanovic, M. & Lindholm (2016). *Keskusteluanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*. Vastapaino.

- Svinhufvud, K. (2015). Participation in the master's thesis seminar: Exploring the lack of discussion. *Learning, Culture and Social Interaction*, 5, 66–83.
- Tomasello, M. (2008). *Origins of human communication*. The MIT Press.
- Tähkä, V. (1996). *Mielen rakentuminen ja psykoanalyttinen hoitaminen*. WSOY.
- Vehviläinen, S. (2003). Preparing and delivering interpretations in psychoanalytic interaction. *Text*, 23, 573–606.
- Voutilainen, L., Peräkylä, A., & Ruusuvoori, J. (2010). Recognition and Interpretation: Responding to Emotional Experience in Psychotherapy. *Research on Language and Social Interaction*, 43(1), 85–107.
- Weiste, E., & Peräkylä, A. (2013). A comparative conversation analytic study of formulations in psychoanalysis and cognitive psychotherapy. *Research on Language and Social Interaction*, 46(4), 299–321.
- Weiste, E. (2016). Formulations in occupational therapy: Managing talk about psychiatric outpatients' emotional states. *Journal of Pragmatics*, 11(105), 59–73.

SHARED EMPATHETIC FEELINGS IN A LITERATURE CLUB

Liisa Voutilainen, University of Helsinki, Faculty of Social Sciences

Reading fiction has been linked to increase in the reader's capacity for empathy. In this paper I ask how empathetic feelings linked to reading are realized in the social reception of literature. The data of the study are video recordings of the meetings (4) of a reading group organized in a housing community, and the method of the study is conversation analysis. I describe three interactional patterns through which empathetic feelings are shared in the group: group members' assessments, reading group host's candidate understandings and topical moves to the outside world. The study suggests that similar to individual subject's feelings, also empathetic feelings can be expressed and shared collectively. The results of the study support the picture of the literature clubs drawn in earlier research in terms of movement between analytical talk on the book on the one hand and talk of the reader's experience and outer world on the other hand.

Keywords: conversation analysis, empathy, literature club, social interaction